

така треба да се корегира изнесувањето на авторот дека „во 1971 година во Прилеп е свикан Првиот училищен собир“ (с. 44). Вероватно се работи за техничка грешка, па годината 1971 треба да се замени со 1871.

Во смисла македонското црковно движење да го прикаже како бугарско, авторот многу истакнати македонски културни дејци и преродбеници ги декларира како бугарски. За авторот Бугари се: Јоаким Крчовски, Кирил Пејчиновиќ, Наташил Кучевишки, Партенија Зографски, Димитар Миладинов, Рајко Жинзифов, Јордан Хаџи Константинов — Џинот, Григор Прличев, Анатолиј Зографски, Кузман Шачкарев, Димитар Македонски, Венијамин Мачуковски и многу други (с. 8 до 28). Исто така за патријархот Кирил „бугарскиот народ е населен покрај во денешна Бугарија и во цела Тракија, Македонија и дел од Албанија“ (с. 8), а „Самоил е херојски бугарски цар со престолнина во Охрид“ (с. 9). Кирил и Методи и пивните ученици Климент и Наум се Бугари (с. 9). Потоа ги употребува следните изрази: „Само-

иловата бугарска држава“ (с. 14), „македонски бугарин“ (с. 15), „македоно-бугарски“ или „западно и северно-македонски говор“ (с. 13; избегнувајќи да го употреби терминот — македонски јазик. Посебно од интерес за македонската историографија се следните изнесувања на авторот: дека во Ново Село — Штипско во 1850 година во црквата Св. Богородица се служело на словенски јазик. На друго место авторот Партенија Зографски го представува како собирач на народни песни, истакнувајќи дека во 1858 година, редакцијата на „Бугарски книжници“ знае за Зборник на народни песни составени од Партенија Зографски. „С народните песни од Македонија Партениј докажува целноста на „македонското наречие“ (с. 21).

Ни се чини, од сето горе кажано, дека не е потребен посебен заклучок и суд за книгата на бугарскиот патријарх Кирил и да ги оцениме намерите и целите со издавањето на неговото дело. Тие се за нас одамна познати и темпирани со определени цели.

А. Т.

В. О. Пунский, ФОРМИРОВАНИЕ У ШКОЛЬНИКОВ ПОНИМАНИЯ ЗАКОНОМЕРНОСТИ ИСТОРИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА (Из опыта работы по изучению курса новой истории в 8 классе), Москва 1972, стр. 269

Во советското училиште, посебно во наставата по историја, на прашањето: со што и како да се воведуваат учениците во марксистичкото разбирање на историјата — перманентно му се посветувало внимание. Овој проблем бил и сè уште е предмет на теоретски расправи во советската педагошка литература и периодика, а посебно по методиката на наставата по историја.

И покрај евидентните резултати во наставата по историја — кои се резултат на реформирањето на наставата во правец на нејзиното поразување со животот и наблегнувањето врз издигнувањето на идејно-теоретското ниво на наставата по историја и со воведувањето на посебниот предмет општествоведение, како и на научните дострели на општата дидактика и методика на на-

ставата по историја — сепак, во неа се присутни отворени проблеми, но особено во поглед на постигнување резултати во изградувањето кај младите на научниот поглед на свет. Тие согледани слабости се, пред сè, во недоволната продлабоченост и понекогаш во формалното усвојување на одредените теоретски зголучоци и поими. Отсутна е и сукцесивноста и систематичноста при нивната обработка и тоа не само во наставата туку и во учебничката литература. Исто така, потребно е поголемо внимание за оспособување на учениците за да ја применуваат марксистичко-ленинистичката теорија како метод во ориентацијата и познавањето на современите појави во општеството. Се чувствува и недостаточна подготовка на учениците по историја да ги усвојуваат со поголеми успеси поставките на историскиот материјализам кои посебно се обработуваат во наставата по општествоведение.

Задржувајќи се на овие констатации во уводниот дел од овој труд авторот подвлесува дека за преминување на овие недостатоци неопходно е да се усовршува методиката и методската постапка во наставата по историја при обработувањето на законите и законитостите во историскиот развој, посебно во вишите класови на советската десетолетка.

Притоа авторот укажува на две постојни дилеми во советската методика на наставата по историја: дали при обработката на конкретниот историски материјал треба учениците само да се доведуваат кон разбирањето на основните закономерности на развитокот на човештвото за да можат конечно да бидат објаснети и формулирани во наставата по општествоведение, или е неопходно,

уште во рамките на наставата по историја, не само да се укажува на дејноста на законите на конкретните факти туку и „да се формулираат, објаснат некои од тие закони“.

Авторот се придржува кон втората концепција и ја разработува со одредени теоретски определби, а одделува не мал простор и на практичните примери од нејзината примена. Поставениот проблем се разработува во рамките на наставните содржини по историја — предвидени за VIII клас на советската десетолетка. Оваа определба авторот ја образложува со фактот што материјалот што се обработува, односно изучува, има големо образовно и воспитно значење, зашто учениците се запознаваат со преломната епоха, кога на урнатините на феудализмот настапува периодот на капиталистичкиот поредок со својот домонополистички стадиум на развојот. Тој овозможува на конкретни факти да се укажува како на општите закони на смената на формациите, така и на законитостите на настанувањето и развојот на капиталистичкиот поредок. Освен тоа во недрата на капитализмот се појавува и разраснува работничката класа, работничкото движење и научниот социјализам, при што во систематизиран вид се објаснуваат основните поставки на марксистичката теорија на развојот на општеството. Авторот дури укажува дека од „теоретското ниво на изучувањето на овој дел од наставата, ќе зависи и усвојувањето на историскиот материјал на сите идни степени на наставата по историја, а исто така и усвојување на основите на историскиот материјализам во наставата по општествоведение“.

Првиот дел од ова дело го носи насловот: „Методолошки и метод-

ски основи на формирањето на разбирањето на законитостите на историскиот процес“. Во него најнапред се поаѓа од одредени методски поставки што ќе соодветствуваат на системот на формирањето на сфаќањата за законитостите на историскиот процес. Се разбира, притоа се имале предвид и специфичностите на наставата по историја во вишите класови. Авторот ги користел веќе објавените резултати по сва прашање од познатите советски теоретичари на методиката на наставата по историја. Наедно во дотичниот дел од книгата, се разгледуваат и некои сè уште неосветлени прашања во методиката на наставата по историја. Освен тоа, образложувајќи ги методските барања при обработката на историските законитости, авторот се потпира на делата од филозофија, психологија, и општата дидактика. Овој дел на трудот, се дели на две глави: првата е посветена на „Фактите и законите во наставата по историја“ (во VIII одделение на десетолетката В. К.), а втората на „Некои барања во наставниот процес“.

Во првата глава, се поаѓа од основните елементи на содржината на наставната програма по историја — од историските факти. Зашто со нив се обработуваат и историските закони, од нивната систематизација, од критериумите при нивниот избор, од нивното посебно значење бидејќи „во фактите се наоѓаат и идеите“ и сл. Авторот се застапува за овладување и на законите за развојот на општеството, без што не може да има „научно разбирање на историјата“. Тој смета дека во наставната програма по историја, не е можно да се вклучи обработувањето и изучувањето на сите социо-

лошки закони, односно дека треба и може да бидат вклучени и како формулации и објаснети само оние што се најдостапни до учениците. Овде се сумираат и досегашните теоретски сознанија за обработката на законите на општествениот развој во наставата по историја. Се разгледува и проблемот на системот на теоретските изводи и поими, кои треба да се обработуваат во дотичната настава, важни за обработката на историските закони. Притоа се потенцира прашањето — кои теоретски формулации и поими треба да бидат вклучени во наставата по историја. Натаму се застапува за неопходноста од таквите теоретски изводи и поими, но укажува на длабочината со која тие треба да се обработуваат со оглед психофизичкиот развој на учениците. Авторот ги разгледува и индуктивните и дедуктивниот начин на познанието, поткрепувајќи го тоа со примери. Од посебен интерес е неговото задржување врз прашањето: каков треба да биде соодносот помеѓу фактичкиот и теоретскиот материјал во наставната програма односно наставните содржини по историја.

Во втората глава авторот се определува за одредени методски поставки на обработката на историските законитости за овој период на капитализмот. Така, најнапред се инсистира на научната периодизација, сврзана со марксистичкото учење за општествено-економските формации и „стадиумите на нивниот развој“, потоа на потребата од „јасна и логична организација на наставниот материјал, на примената на средствата и разните видови на нагледна настава со посебен акцент на користењето на „условно графичките шеми“ со чија помош „мож:

да се покажува содржината и структурата на социолошките поими, казуалноста помеѓу основните вериги на историскиот процес, причинско-последичните врски“ и тн. Посебно место во своите теоретски упатства, авторот им дава на оние видови на ставни часови на кои се врши повторување и обопштување на кои, според него, се вршат „најцврсти теоретски обопштувања“ на обработениот материјал.

Во вториот дел од книгата се разгледува „Разработката на системот на теоретските изводи и поими предвидени во наставата по историја во VIII клас“. Во него се поаѓа од неопходноста од проучувањето на многу методски проблеми, со оглед важноста на наставата по историја во процесот на формирањето на комунистичкиот поглед на свет. Авторот го сконцентрирал своето внимание на едниот од најважните такви проблеми: на методската обработка на системот на теоретските изводи и поими, преку кои се согледуваат основните закони на историскиот развој на општеството. Така, се среќаваме со следниве прашања: кои најопшти закони и на кои партии (лекции), може да бидат најдобро експонирани и обработени; кои поими мора да бидат внесени и обработени во дадената програма односно наставата по историја; со каква длабочина тие треба и може да бидат обработени. Така во глава I „Обработка на поимот „закони на развојот на општеството“, авторот најнапред го поставува проблемот — во кој клас треба да се објасни овој поим. Наведувајќи и други автори кои се застапуваат за неговата обработка во VIII клас на десетгодишното училиште, и тој смета дека во овој клас тоа е најпогодно да се извед

во темата „Појавата на научниот комунизам“, дотолку повеќе што во „Манифестот на комунистичката партија“ се објаснуваат некои од тие закони. Притоа авторот предупредува дека е мошне важна и темпа задача да се објасни поимот „закони на развојот на човечкото општество“. Овде тој ги разгледува повеќето варијанти на можностите за неговата обработка, определувајќи се за поедноставните.

Потоа се третира и прашањето на употребата на овој поим како средство на познанието, како еден од важните методолошки проблеми на наставата по историја. Притоа тој се определува за следново: терминот „закони на развојот на општеството“ во наставата по историја треба да се употребува за означување „само на најопштите социолошки закони“. За определување, пак, на помалу општите закономерни врски треба да се применува терминот „законитост“. На пример, ако за карактерната црта на капитализмот — нерамномерноста на развојот на капиталистичките земји, се употребува терминот „закон“, тогаш кај учениците може да се сфати дека е тоа единствен закон во капиталистичкото општество. Оттука овде повеќе одговара терминот „закономерност“ или „закономерна појава“. Истото се однесува и при анализата на конкретните историски факти. Методските упатства сврзани со анализата на законите и законитите појави се од посебна важност (стр. 69).

Од посебен интерес е Глава 2 од овој дел од книгата под наслов: „Обработка на најопштите закономерности на историскиот процес во наставата по историја“. Ова прашање се разгледува од гледиштето: со каква длабочина треба и можат да

бидат обработувани, т.е. да се прават теоретски изводи и поими и сл. Со оглед на карактерот на темата ова е најобемниот дел од делото и е мошне користен бидејќи овде се третира едно од најтешките методски прашања на наставата по историја.

Третата глава е посветена на „Обработката на законитоста на преодот на општеството од феудализам во капитализам“. Во неа посебно внимание се свртува на обработката на прашањата на буржоаските револуции, на различните форми на преодот на општеството од феудализам кон капитализам, на установувањето на буржоаската демократија, на преодот од феудално кон капиталистичко општество, на експлоататорската суштина на буржоаско-демократската држава, потоа, на формирањето на нациите и на крајот на историското значење на преодот на општеството кон капиталистички поредок.

Глава 4-та е посветена на обработката на законитостите на капиталистичкиот поредок. Оваа важна образовно-воспитна задача е насочена во два правца и тоа на: укажување на прогресивноста на капитализмот во споредба со феудалниот, и на формирањето претставата и уверението во противречноста на капиталистичкиот поредок и на неговата неизбежна пропаст. Затоа, авторот, повеќе се запира на обработката на економските белези и противречностите на капиталистичкиот поредок, подвлекувајќи дека е тоа основна работа при реализирањето на речените дидактички задачи. Во оваа глава значајно место зазема и неопходноста од знаења за основните политички појави и противречности на капитализмот во првиот период од неговата исто-

рија (капиталистичката држава, класната борба помеѓу пролетаријатот и буржоазијата и сл.). На крајот на овој дел авторот се осврнува и врз потребата од систематизирање и обопштување знаењата на учениците за основните законитости на капитализмот на крајот на наставниот период од учебната година.

Третиот дел од овој обемен труд — посветен на резултатите „Од практиката на наставата по нова историја“ — има особена вредност. Авторот ги изнел најмаркантните варијанти на начините на обработката на клучните методски прашања што се третираат во претходните делови, со цел заинтересираните наставници да можат да се користат со ова искуство, од практиката. Со тоа трудовите со ваква тематика од методиката на наставата по историја имаат посебна важност и вредност. Притоа се настојувало (колку дозволувале објективните околности), поарно и конкретно да се прикаже методската постапка. Меѓутоа, треба да се има предвид дека наставниот процес не се експонира целосно и сестрано. Зашто формирањето на научното сфаќање на општествениот развој е дадено само низ обработката на економската страна и на класната борба. И самиот автор признава дека обемот на книгата не позволил да се опише методиката на другите воспитно-образовни содржински компоненти на наставата по историја, потоа разните варијанти на наставните часови и друго.

А оценувајќи го педагошкиот ефект на разработениот методски систем, авторот — како што и сам изјавува — настојувал да ги одбележи не само позитивните страни туку и недостатоците во наставната пракса. Затоа, на појавата на ти-

пичните грешки во знаењата на учениците е наменета и анализата на знаењата на учениците, што е внесена на ова место во книгата.

Составен дел на текстот се и приличниот број шеми со практични решенија и илустрации. Тие претставуваат не само неопходност туку се своевидна потврда за продлабоченоста и огромниот труд на авторот, на неговата амбиција не само да ја прикаже сета сложеност на оваа проблематика на наставата по историја туку и да предлага соодветни решенија за истата. Се разбира, предложените решенија треба да се земат со резерва и критички имајќи ги предвид конкретните услови во кои наставникот ја извршува наставата.

Делото е пишувано врз основа на десетгодишното лично и наставничко искуство, на многу наставници од Ворошиловград и Москва, а одделни позитивни искуства се разработувани и во Институтот за усовршување на наставниот кадар во Ворошиловград.

Актуелноста на проблемот и неговата перманентност во советското николо е од интерес и за југословенските историчари — наставници и методичари на наставата по историја, со оглед и на присутноста на ова прашање и во нашата југословенска средина. Затоа делото го заслужува вниманието што му го посветуваме и со овој папш приказ.

В. К.